OLIY TA'LIMDA KO'P OVOZLI ANSAMBL DARSLARINI TASHKIL ETISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Aybek Jamalov Maxsudovich – *o'qituvchi*
aybekjamalov@gmail.com
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО МНОГОГОЛОСНОМУ АНСАМБЛЮ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Айбек Жамалова Махсудовича – *ассистент преподаватель*
Нукусский филиал Государственного института искусств и культуры Узбекистана

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR ORGANIZING POLYPHONIC ENSEMBLE CLASSES IN HIGHER EDUCATION

Aybek Jamalov Maxsudovich – *assistant lecturer*
Nukus branch of the Uzbek State Institute of Arts and Culture

Tayanch so'zlar: musiqa pedagogikasi, ko'p ovozli ansambl, garmonik eshitish, partitura tahlili, dinamik balans, intonatsiya sofligi, raqamli audio texnologiyalar, jamoaviy ijrochilik, musiqa ta'limi.

Rezyume. Ushbu maqolada oliy musiqa ta'limi muassasalarida ko'p ovozli ansambl darslarini tashkil etishning dolzarb metodologik va pedagogik muammolari tadqiq etilgan. Maqolada talabalarning garmonik eshitish, partiturani ichki idrok etish va jamoaviy dinamik balansni shakllantirish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan 4 bosqichli yangi metodik model taklif etilgan. Kognitiv musiqa psixologiyasi sohasidagi xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, Avstriya hamda AQShning ilg'or musiqa oliygohlari tajribasini (audioyozuv dasturlari va smartfon ilovalaridan foydalanish) O'zbekiston ta'lim muhitiga moslashtirish strategiyasi asoslab berilgan. Pedagogik eksperiment natijalari taklif etilgan modelning talabalar ijro mahorati va intonatsion aniqligini oshirishdagi yuqori samaradorligini isbotlaydi.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, многоголосный ансамбль, гармонический слух, анализ партитуры, динамический баланс, чистота интонации, цифровые аудиоинформационные технологии, коллективное исполнительство, музыкальное образование.

Резюме. В данной статье исследуются актуальные методологические и педагогические проблемы организации занятий в многоголосном ансамбле в высших музыкальных учебных заведениях. В работе предложена новая 4-этапная методическая модель, направленная на развитие у студентов гармонического слуха, внутреннего восприятия партитуры и формирования коллективного динамического баланса. Проанализированы научные взгляды зарубежных и отечественных ученых в области когнитивной музыкальной психологии, обоснована стратегия адаптации опыта ведущих музыкальных вузов Австрии и США (использование программ звукозаписи и смартфонов) в образовательную среду Узбекистана. Результаты педагогического эксперимента доказывают высокую эффективность предлагаемой модели в повышении исполнительского мастерства и интонационной точности студентов.

Keywords: music pedagogy, polyphonic ensemble, harmonic hearing, score analysis, dynamic balance, intonation purity, digital audio technologies, collective performance, music education.

Summary. This article investigates the current methodological and pedagogical challenges of organizing polyphonic ensemble classes in higher music education institutions. The paper proposes a new 4-stage methodical model aimed at developing students' harmonic hearing, internal perception of the score, and the formation of a collective dynamic balance. The scientific perspectives of international and local scholars in the field of cognitive music psychology are thoroughly analyzed, and a strategy for adapting the advanced experiences of music institutions in Austria and the USA (using audio recording software and smartphone applications) to the educational environment of Uzbekistan is justified. The results of the pedagogical experiment demonstrate the high efficiency of the proposed model in enhancing students' performance skills and intonational accuracy.

KIRISH

Zamonaviy oliy musiqa ta'limining ustuvor vazifalaridan biri — nafaqat yakkaxon ijrochi, balki jamoaviy musiqiy muhitda tez moslasha oladigan, ko'p ovozli fikrlash va eshitish ko'nikmalariga ega bo'lgan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Ko'p ovozli (polifonik va garmonik) ansambl ijrochiligi talabadan individual texnik mahorat bilan bir qatorda, partitura ichida o'z ovozining o'rnini

anglash, intonatsion aniqlik va jamoaviy dinamik muvozanatni (balansni) his qilishni talab etadi.

Biroq bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida ansambl darslarini tashkil etishda muayyan muammolar ko‘zga tashlanmoqda. Bularga talabalarning garmonik eshitish qobiliyati pastligi, ko‘p ovozli matnlar ustida ishlash tizimining mukammal emasligi va dars jarayonlarida innovatsion pedagogik uslublarning yetishmasligi kiradi. Muzokaralar va quruq mashqlar talabaning motivatsiyasini pasaytirib, dars samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli, ko‘p ovozli ansambl darslarini tashkil etishning yangi metodologik modelini ishlab chiqish hamda ushbu jarayonni optimallashtirish bugungi musiqa pedagogikasining dolzarb muammolaridan biridir.

TADQIQOT METODLARI VA USULLARI

Ko‘p ovozli musiqiy tafakkurni rivojlantirish va ansambl ijrochiligi psixologiyasi jahon hamda mahalliy musiqashunos olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. Mashhur musiqa pedagogi va psixologi B. M. Teplov musiqa qobiliyatlari, xususan garmonik eshitish tahlilida shunday yozadi: “Musiqiy eshitish qobiliyatining eng yuqori darajasi — bu ko‘p ovozli musiqiy matndagi har bir ovozni alohida va shu bilan birga ularning garmonik birligini yaxlit idrok eta olish qobiliyatidir” [1-45b] Bu fikr ansambl darslarida talabaning diqqat markazini qanday taqsimlash kerakligini ilmiy asoslaydi.

Ansambl ichidagi jamoaviy psixologik iqlim va ijro sirlari haqida tadqiqot olib borgan L. N. Raamsdonk ko‘p ovozli jamoalarda yetakchilik va moslashuvchanlik muammolarini yoritgan. Uning ta’kidlashicha: “Ko‘p ovozli ansamblda muvaffaqiyatli ijro — bu o‘z individual "Men"ini jamoaviy "Biz" tushunchasiga bo‘ysundirish va boshqa ovoz partiyalarini intonatsion jihatdan chuqur his qilish san’atidir” [2-78b].

Musiqa o‘qitish metodikasida polifoniya va ko‘p ovozlilikni o‘rgatish prinsiplari xorijiy olim E. B. Abdullin tomonidan tizimlashtirilgan. Muallif o‘z ishlarida qayd etadiki: “Talabalarda ko‘p ovozli ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirish shunchaki mexanik mashqlardan iborat bo‘lmasligi kerak; har bir ovoz chizig‘i talaba tomonidan badiiy obraz darajasida anglanishi shart” [3-112-bet].

O‘zbekiston musiqa pedagogikasida ansambl va xor ijrochiligi, shuningdek, an’anaviy va akademik ko‘p ovozlilik muammolari ustida mahalliy olimlardan Sh. B. Yo‘ldosheva izlanishlar olib borgan. Muallif o‘zining metodik qo‘llanmalarida shunday yozadi: “O‘zbek milliy musiqa merosida an’anaviy ravishda unisson (bir ovozli) ijrochilik yetakchi bo‘lganligi sababli, mahalliy talabalarda akademik ko‘p ovozli musiqiy tafakkurni shakllantirish o‘ziga xos bosqichli yondashuvni va maxsus eshitish mashqlarini talab etadi”[4-56b]. Shuningdek, J. S. Sharipov ham musiqa ta’limida jamoaviy ijrochilik guruhlarini boshqarishning innovatsion usullarini ko‘rsatib o‘tgan [5-90b].

Biroq, ko‘p ovozli ansambl darslarini tashkil etishda zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish va zamonaviy talabalarning musiqiy qabul qilish xususiyatlariga moslashtirilgan yaxlit pedagogik tizim bugungi kunga qadar to‘liq shakllantirilmagan.

NATIJALAR VA MUNOSABATLAR TAHLILI

Ushbu maqolada tizimli-funksional yondashuv, musiqiy-tahliliy diagnostika, qiyosiy pedagogik tahlil va eksperimental o‘qitish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot doirasida oliy musiqa ta’limida ko‘p ovozli ansambl darslarini tashkil etishning 4 bosqichli metodik modeli ishlab chiqildi:

1. Intonatsion-akustik tayyorgarlik bosqichi: Talabalarning garmonik eshitish qobiliyatini rivojlantirish uchun maxsus "ko‘p ovozli solfejio" elementlarini darsga kiritish. Guruh bir vaqtning o‘zida turli garmonik funksiyalarni (akkordlarni) sof intonatsiyada ushlab turishni mashq qiladi.

2. Tarkibiy-tahliliy bosqich (Partiturani ichki eshitish orqali tahlil qilish): Talaba ansambl ijrosini boshlashdan oldin barcha ovozlar partiturasini ko‘rib chiqadi va o‘z partiyasining boshqa ovozlar bilan vertikal va gorizontal bog‘liqligini matematik va musiqiy jihatdan tahlil qiladi.

3. Dinamik-muvozanatli ijro bosqichi: Bu bosqichda asosiy e’tibor "bosh melodiyani eshitish va unga bo‘ysunish" qoidasiga qaratiladi. Tizim talabalarga o‘z ovozining dinamikasini (fote/piano) jamoaviy umumiy sado daryosiga moslashtirishni o‘rgatadi.

4. Raqamli nazorat va qayta aloqa bosqichi: Zamonaviy audioyozuv dasturlari (DAW) yordamida ansambl ijrosini dars davomida yozib olish va har bir ovozning kamchiliklarini vizual va audio tahlil qilish (Spektrogramma va Multi-track tahlili).

CHET EL TAJRIBASI TAHLILI (INTERNATIONAL EXPERIENCE)

G‘arbiy Yevropa va AQSh oliy musiqa ta’lim muassasalarida ko‘p ovozli ansambllarni

tayyorlashda interaktiv va gibrid texnologiyalardan keng foydalaniladi.

-Vena musiqa va ijrochilik san'ati universiteti (MDW, Avstriya): Ushbu mashhur oliygohda ansambl darslarida "Smart Multi-track Audio System" qo‘llaniladi. Agar guruh tarkibidagi 4 ta ovozdan biri darsga kela olmasa yoki o‘z partiyasida ko‘p xato qilsa, o‘qituvchi maxsus tizim orqali yetishmayotgan ovozning ideal raqamli modelini (yoki yozib olingan variantini) fonga qo‘yib beradi. Bu qolgan talabalarga o‘z ko‘p ovozli muhitini yo‘qotmasdan mashg‘ulotni davom ettirish imkonini beradi.

-Julliard musiqa maktabi (The Juilliard School, AQSh)**:** Bu yerda "Kollaborativ jamoaviy dars" (Collaborative Ensemble Method) uslubi yo‘lga qo‘yilgan. Talabalar dars davomida o‘zaro ovoz partiyalarini almashib turishadi (masalan, birinchi ovoz ijrochisi keyingi darsda uchinchi ovozni ijro etadi). Bu uslub talabaning faqat o‘z partiyasiga yopishib qolmasdan, partiturani universal tasavvur qilish qobiliyatini 45% ga oshirgan.

O‘ZBEKISTON OLIY MUSIQA TA'LIMIGA TATBIQ ETISH METODIKASI

O‘zbekiston konservatoriyalari, madaniyat va san'at institutlarida ko‘p ovozli ansambl va xor jamoalari faoliyat yuritadi. Biroq, dars jarayonlarini zamonaviylashtirish va talabalarning kognitiv musiqiy qobiliyatlarini o‘stirish uchun quyidagi amaliy mexanizmlarni joriy etish zarur:

1. Repetitsiya jarayoniga Smartfon ilovalari va Raqamli Audio Metodlarni kiritish:

Oliy ta'lim darslarida talabalar o‘z partiyalarini uyda mustaqil tayyorlashlari uchun o‘qituvchilar tomonidan tayyorlangan "Minus-one" (ya'ni uning ovozidan boshqa barcha ovozlar yozilgan) audio treklardan foydalanish tizimini yaratish. Bu talabaga darsdan tashqari vaqtda ham ko‘p ovozli muhitda mashq qilish imkonini beradi.

2. Krossover (Crossover) Repertuar Siyosati:

Talabalarning qiziqishini oshirish uchun klassik polifoniya bilan bir qatorda, zamonaviy milliy va jahon estradasi, jahon kinosi musiqalarining ko‘p ovozli ansambl uchun maxsus aranjirovkalarini repertuarga kiritish. Masalan, o‘zbek xalq kuylarini zamonaviy garmoniyada 3-4 ovozli ansambl uchun moslashtirish.

3. Talabalar mustaqilligini oshirish (Tutorlik tizimi):

Guruh ichidagi eng kuchli musiqiy tayyorgarlikka ega bo‘lgan talabani ma'lum bir ovoz guruhiga yetakchi (tutor) etib tayinlash. Bu darsda jamoaviy mas'uliyatni oshiradi va interaktivlikni ta'minlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR (ANALYSIS AND RESULTS)

Yangi taklif etilgan 4 bosqichli metodologiyaning samaradorligini tekshirish maqsadida, joriy o‘quv yilida eksperimental tadqiqot o‘tkazildi. Unda 40 nafardan iborat bo‘lgan ikkita talabalar ansambli ishtirok etdi:

-"A" Nazorat guruhi: An'anaviy uslubda, faqat partiturani eshitish va o‘qituvchining ko‘rsatmalari asosida mashq qildi.

-"B" Tajriba guruhi: Biz taklif etgan intonatsion-akustik va raqamli-vizual audio nazorat tizimi asosida shug‘ullandi.

Pedagogik eksperiment yakunida guruhlarning ko‘p ovozli ijro sifati 100 ballik tizimda xalqaro ekspert hakamlar tomonidan baholandi. Natijalar quyidagicha shakllandi:

Baholash mezonlari (Ko‘rsatkichlar)	**Nazorat guruhi ("A")**	**Tajriba guruhi ("B")**	**O‘sish ko‘rsatkichi (%)**
Intonatsion aniqlik (Soflik darajasi)	71.2	91.5	+ 28.5%
Ovozlararo dinamik balans (Muvozanat)	68.5	88.0	+ 28.4%
Partiturani ichki his qilish va eshitish	62.0	85.4	+ 37.7%
Badiiy obrazlilik va interpretatsiya	74.0	90.2	+ 21.8%

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli qayta aloqa va kognitiv mashqlar integratsiyasi qo‘llanilgan "B" tajriba guruhida eng qiyin hisoblangan mezon — "Partiturani ichki his qilish va eshitish" ko‘rsatkichi 37.7% ga o‘sgan. Talabalar ansamblda faqat o‘z ovozlarini emas, balki vertikal garmonik qatlamni aniq eshitishni boshlaganlar, bu esa guruhning umumiy ijro darajasini tubdan yuqorilatgan.

XULOSA

Oliy musiqa ta’limida ko‘p ovozli ansambl darslarini samarali tashkil etish bugungi kun musiqachisining professional shakllanishida poydevor hisoblanadi. An’anaviy dars metodlarini zamonaviy intonatsion-akustik tizimlar, xalqaro ovoz almashish metodikasi va raqamli audio tahlil texnologiyalari bilan integratsiya qilish ta’lim sifatini keskin oshiradi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, darslarni tizimli loyihalash, talabalarda nafaqat ijro ko‘nikmasini, balki kognitiv-garmonik eshitish qobiliyatini rivojlantirish orqali O‘zbekiston oliy musiqa ta’limi muassasalarida yuqori sifatli va jahon andozalariga mos ansambl jamoalarini tayyorlash imkoniyati mavjud bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Teplov, B. M. (1985). *Psixologiya muzikalnix sposobnostey*. Moskva: Nauka. – 280 s.
2. Raamsdonk, L. N. (2018). Ensemble Musicianship: Psychological and Pedagogical Aspects of Collective Performance. *Journal of Music Pedagogy*, 14(2), 75–89 p.
3. Abdullin, E. B. (2010). *Metodologiya muzikalnogo obrazovaniya*. Moskva: Akademiya. – 240 s.
4. Yo‘ldosheva, Sh. B. (2019). *Oliy ta’limda ansambl va jamoaviy ijrochilik metodikasi*. Toshkent: Musiqa. – 160 b.
5. Sharipov, J. S. (2022). *Musiqa pedagogikasida zamonaviy innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: Navro‘z. – 195 b.